

Izet Ibreljić i Salih Kulenović

MUSLIMANSKE ZAJEDNICE U EVROPI U KONTEKSTU PROBLEMATIKE IDENTITETA

Rezime

Evropski prostor je, kao što je poznato, u određenom smislu tradicionalno migracijski. Međutim, u posljednje vrijeme migracijski procesi su posebno aktuelni, a sve snažniji pull-faktori sa prostora zapadne Evrope i push-faktori iz šireg prostora Mediterana im daju odgovarajući smjer. U današnjim raspravama u europrostoru uočljivi su pokušaji uspostavljanja drugačijih odnosa sa sve više prisutnim migracijskim zajednicama i promjena već klasičnog "useljeničkog obrasca". Uočava se da je globalizacija obnovila potragu za etničkim korijenima, a da deteritorijalizaciju kulture tek treba istražiti. Za muslimansku populaciju čija prisutnost na Zapadu rapidno raste i postaje pokretačka snaga novih odnosa u okviru evropskog društva, ovakva istraživanja su posebno važna. Cilj ovog rada je kraća analiza savremenih migracijskih tokova u Evropi, a posebno problemi integracije muslimanskih migrantskih zajednica u evropsko društvo. Istraživanje je vremenski ograničeno i nagovještava samo osnovne vizije budućih odnosa muslimanskih migrantskih zajednica i evropskih država u kontekstu globalnih integracijskih procesa.

Uvod

Od najstarijih perioda evropske civilizacije velika mobilnost i mješavina naroda su osnovna obilježja stanovništva ovog geoprostora. U kontekstu budućih evropskih integrativnih procesa međunarodne migracije dobijaju posebno na značaju s obzirom na to da, prema nekima, treba u dobroj mjeri da izmijene demografsku sliku evropskog kontinenta. Po njima, priliv doseljenika u EU treba, svakako, ograničiti i nastaviti kontinuirano izbjegavanje diskusije o “uzrocima egzodusa”. Prema drugima, racionalnijim shvatanjima, u Evropi budućnost je imigracija, kako ukazuju populacione studije UN-a, od ključnog značaja da bi se održala ekonomska i društvena dinamičnost i visoka stopa rasta u 21. stoljeću. Dolazak stranih radnika može, između ostalog, u nekim slučajevima intenzivirati razvoj određenih ključnih privrednih sektora.

U EU dosad nije utvrđen red u migracijama uz poštovanje ljudskih prava niti uspostavljen dijalog između zemalja iz kojih emigranti izlaze, zemalja kroz koji prolaze, niti zemalja u koje se često nelegalno useljavaju. Osim toga, politika u oblasti azila, imigracije i viza je na relativno niskom integrativnom nivou.

Potpuno otvaranje granica EU za sve koji žele useliti je, naravno, neprihvatljivo. Pravo stanovništva u EU je da očuvaju svoj kulturni identitet, ali i obaveza da prihvate imigrante sa njihovim identitetom. U ovom procesu ne treba slijediti desničarsko-populističku i ksenofobičnu viziju buduće Evrope te nastojati da se doseljenici asimiliraju već ih treba integrisati u društvo koje će ih prihvatiti. No, bez obzira na to, očekivati je dugoročno stalnu evoluciju evropskog društva (kao uostalom i u SAD) dalje od njegovih nekadašnjih korijena.

1. Migracijski tokovi u Evropi kao bitna komponenta budućih evropskih razvojnih procesa

Karakteristika evropskog stanovništva su manje i više kontinuirane migracije a migracione struje su bile u migracijskoj historiji kontinenta

većim dijelom spontane a manje organizovane. Sadašnji evropski stanovnici predstavljaju, po najnovijim saznanjima, mješavinu starosjedilaca i migranata sa kojima su se vremenom miješali, pri čemu su ostajala mala etnička ostrva. Najnovija genetska istraživanja promijenila su također ranije predodžbe o identitetu i porijeklu Evropljana te su, po njima, Evropljani uglavnom potomci ljudi koji su ovdje doselili u paleolitu. Današnji antropolozi mogu pratiti dobrim dijelom i historiju evropskih migracija. Promjene stanovništva Evrope su, dakle, njena historijska specifičnost pa se u tom kontekstu mogu shvatiti i spenglerovska razmišljanja: "Sve što je postalo prolazno je. Prolazni nisu samo narodi, jezici, rase, kulture. Za nekoliko stoljeća neće biti zapadnoevropske kulture, Nijemaca, Engleza, Francuza, kao što u doba Justinijana nije više bilo Rimljana".¹

U savremeno doba globalnih migracija kada 175 miliona ljudi², odnosno 3% svjetske populacije, ne živi u zemlji rođenja, većina migranata (oko 56 miliona) živi u Evropi. Broj migranata se u posljednje tri decenije udvostručio a najveći porast je zabilježen na evropskom kontinentu.

Međunarodna migracija stanovništva i radne snage u evroprostor nije, dakle, nešto novo ali u čitavoj historiji migracije nije nikad bila tako masovna kao danas. Ona je poprimila takav politički, ekonomski i socijalni karakter da je postala veoma važna komponenta međunarodnih odnosa pojedinih evropskih regija i zemalja emigracije. Naučno istraživanje ovog fenomena zaostaje za njegovim stvarnim dimenzijama, karakterom i značajem. Naime, cjelovite doktrinarno-praktične analize niza relevantnih političkih, ekonomskih i socijalnih fenomena iz ove oblasti, kako za zemlje migracije tako i za zemlje emigracije, su odavno prijeko potrebne. U nedostatku takvih istraživanja ovom problemu se u Evropi često pristupa na populistički način u cilju određenih političkih opcija koje vladaju u tom momentu.

Dva su razloga za ovakvo interregionalno kretanje ljudi sa istoka i juga prema centralnoj i zapadnoj Evropi. Prije svega, evropska populacija

¹ O. Spengler, "Propast Zapada", svezak prvi, Demetra, Zagreb, 1998., str. 196.

² UN Population Division, "Rapport sur les migrations internationales", 2002., str. 2-3.

je sve starija i postepeno se smanjuje iz više razloga, tj. živimo u vrijeme deevropeizacije kada postepeno pada učesće ovog kontinenta u ukupnom svjetskom stanovništvu. Statistika³ ukazuje da bi se stanovništvo EU-15 moglo smanjiti sa cca 378 (2000. godine) na cca 350 miliona ljudi (2050. godine), što bi u nekim zemljama moglo imati dramatične razmjere. Primjera radi, ukupna njemačka populacija bi se mogla smanjiti sa 82 (u 2000. godini) na 70 miliona ljudi (u 2050. godini) a ukupni radni ljudski potencijal u istom periodu sa 56 na 42 miliona ljudi⁴. Proizilazi, dakle, da je imigracija evropska nužnost sa aspekta održavanja odgovarajućeg nivoa ekonomskog rasta, ne uzimajući u obzir geopolitičke sadržinu ove problematike.

Drugi razlog migracijskih tokova prema centralnoj i zapadnoj Evropi su, svakako, interregionalne razlike u nivou razvijenosti. Prema podacima od prije nekoliko godina⁵, ostvareni GDP per capita u balkanskim zemljama se kretao od 1.720 (BiH) do 12.000 USD (Slovenija) dok se isti pokazatelj u tom razdoblju u EU kretao od 16.000 (Portugal) do 30.000 USD (Luksemburg), a prosječno trajanje života u balkanskom prostoru je iznosilo maksimalno 75 godina (Slovenija) a u zapadnoj Evropi 80 godina (Švicarska i Švedska). U savremenom istraživanju migracija ova korelacija između stupnja ekonomskog razvoja i intenziteta migracija se posebno analizira⁶. Ovakvi privlačni (pull faktori) i zahtjevi tržišta rada iz razvijenog zapadnoevropskog prostora uz faktore potiska (push-faktori) s manje razvijenih evroazijskih i sjevernoafričkih prostora rezultiraju mnoga obilježja emigracijskog kontingenta te strukturu same migracije. Izvjesno je da će se migracijski procesi nastaviti još dugo vremena s obzirom na to da su i uzroci koji ih uvjetuju također dugoročnog karaktera.

³ J. B. Kune, "On global Aging", Physica Verlag, Heilderberg, 2003., str. 3.

⁴ Federal Ministry of Economics and Technology, "Economic Report 2000" str. 24.

⁵ CIA-The World Factbook, 2001.

⁶ Šire vidjeti npr. T. Liebig, A. S. Poza, "How does inequality influence international migration?", 43rd ERSA Congress, Jyaskyla, 2003.

2. Savremeni migracijski tokovi prema EU i mogućnosti njihovih kvantifikacija

Migracioni procesi su u svom teorijskom i empirijskom aspektu konstitutivni dio demografije, regionalne ekonomije, sociologije i drugih naučnih disciplina. "Zakoni migracije" su se, između ostalog, počeli istraživati još u 19-om stoljeću i od tada su se u dosta obimnoj literaturi pratili ekonomski, politički i drugi motivi različitih oblika populacionih kretanja u ovisnosti od političkih događanja, geografske distribucije ekonomskih aktivnosti itd. Fenomen migracija, bez obzira na to koliko je inkorporiran u razvoj individualnih, društvenih i političkih sloboda, se danas posmatra najvećim dijelom sa aspekta stabilizacije migracionog nivoa u skladu sa potrebama zemalja imigracije, odnosno sa aspekta "optimalne" međunarodne distribucije raspoloživog radnog potencijala, pri čemu su migracijske statistike dobrim dijelom neadekvatne.⁷

U savremenoj zapadnoj Evropi, koja nije sasvim pripremljena za migracije (pogotovo intenzivirane kao posljednjih godina), one su tema o kojoj se veoma često raspravlja u različitim krugovima a u skoro svim zemljama se koriste u programima političkih partija kao važan faktor u izbornim kampanjama. U evroprostoru su, dakle, "migracije upravo jedno od područja u kome se nisu uspjeli ostvariti postavljeni ideali".⁸ Imigracijska politika EU je čest predmet razmatranja raznih autora u različitom kontekstu. Vjerovatno je na ovu temu karakteristično mišljenje L. Thurow-a:⁹ "Ako je gradnja evropske kuće pozitivna strana jednadžbe, sprečavanje migracija negativna je strana jednadžbe". Po njemu, Evropljani bi morali da raznim ekonomskim mjerama ubrzaju rast i razvoj istočne Evrope i da Sjevernu Afriku učine "nisko plaćenim eksteritorijalnim područjem" u cilju redukcije migracijskih tokova iz ovih evroprostora u EU.

⁷ Šire vidjeti između ostalog: OECD, "Tendances des migrations internationales", Rapport annuel, 2001., str. 20. i UN Population Divison, "Measuring international migration: many questions, few answers", juni 2002.

⁸ G. Bertrand, etc, "European Futures: Five Possible Scenarios for 2010", Edvard Elgar, Chentelham UK, 2000, str. 31.

⁹ L. Thurow, "Head to head", MATE, Zagreb, 1995. (prevod), str. 62.

Prema većini savremenih istraživača, međunarodne migracije radne snage iz prostora Evroazije i Sjeverne Afrike prema zapadnoj Evropi nisu još prevazišle tačku za koju bi se moglo reći da će takve migracije bez ikakve sumnje koristiti i zemljama iz kojih ta radna snaga dolazi i zemljama koje je uvoze. Potrebe za radnom snagom u EU će u budućnosti ovisiti od stepena aktiviteta domaće populacije, broja onih koji se obrazuju, tražnje strane radne snage i od tempa ekonomskog razvoja. Svakako da će viša stopa rasta rezultirati i diversifikaciju radne snage po kvalifikacijama, nerijetko i po zemljama porijekla ali i probleme nedovoljne i prikrivene domaće nezaposlenosti u sektorima u kojima dominiraju strani radnici, što može rezultirati ozbiljne socijalne probleme.

S druge strane, procjenu migracionog potencijala iz zemalja imigracije prema EU je još teže kvantificirati. U današnje vrijeme mnoge političke diskusije i akademske debate imaju za cilj projekciju radnog kontingenta iz budućih 10 novih članica EU. Neke procjene¹⁰ se zasnivaju na migracionom potencijalu od cca 3 miliona ljudi i neto migracionom potencijalu od cca 1.5 milion ljudi iz 10 budućih članica EU, dok je, po nekim modelskim projekcijama¹¹, taj nivo značajno veći. Pri bilo kojim projekcijama treba imati u vidu i druge faktore kao što je npr. kretanje kapitala iz EU prema evropskom Istoku nakon prijema ovih zemalja u članstvo EU te strukturne promjene u istočnoevropskim zemljama. Svakako su obim i dinamika kapitala u pravcu Zapad-Istok i obim i dinamika migracionog potencijala u pravcu Istok-Zapad u obrnutoj korelacionoj vezi. To jasno ukazuje situacija nastala nakon priključenja EU Španije i Portugala kada je migracioni potencijal prema EU bio znatno ispod očekivanog, ali su zato investicije u privredu novih članica bile neočekivano visoke. Inkorporiranje ekonomske strukture novih članica u ekonomsku strukturu proširene asocijacije također može itekako utjecati na nivo migracionog

¹⁰ Šire vidjeti: T. Stanbhaar, "East-West Migration: Will it Be a Problem?" www.demographie.de

¹¹ Vidjeti: H.Fassmann, R.Münc, "EU Enlargement and Future East-West Migration in Europe", www.demographie.de

potencijala na Istoku. Pesimističke prognoze¹² ukazuju npr. na mogućnost uništenja malih poljoprivrednih proizvođača u Poljskoj nakon njenog priključenja EU, što bi primoralo čak nekoliko miliona ljudi da potraže posao na zapadu kontinenta.

Zemlje EU se sve više plaše daljeg priliva stranaca, pogotovo ilegala.

Praksa, međutim, pokazuje da su ilegalne kontinentalne migracije kontinuirano prisutne u ovom geoprostoru, da imaju specifične zakonitosti i da su vlasti evropskih zemalja manje-više upoznate sa ovom problematikom. Naime, u prosperitetnim sektorima kao što su poljoprivreda, građevinarstvo, turizam, ugostiteljstvo itd. već dugo vremena najteže poslove (koje izbjegavaju domaći radnici) obavlja jeftina i poslušna radna snaga koja je najvećim dijelom pristigla ilegalnim kanalima. Prema novijim podacima¹³ u Holandiji se radno angažuje preko 300.000 ilegalnih radnika, od čega trećina na proizvodnji cvijeća i povrća, a sasvim slučajno je otkriveno da u Španiji ilegalno radi oko 150.000 Ekvadorijanaca. To je navelo jednog eksperta za istraživanje migracija da procijeni da će uskoro nestati ilegalnog rada s obzirom na to da će se pojam legalnosti značajno pomjeriti, odnosno da će se useljavanje više prilagoditi potrebama evropskog tržišta rada. Danas ne postoje čvrsti dokazi da doseljenici oduzimaju radna mjesta domaćem stanovništvu. Čest je slučaj da se prijemom kvalifikovanih radnika (kompjuterski stručnjaci, ljekari i sl.) održava vitalnost domaće privrede. Po mnogima, doseljenici će u budućnosti igrati sve važniju ulogu u održavanju željenog nivoa ekonomskog rasta u korelaciji sa starenjem evropske populacije.

3. Muslimanski migranti i problemi njihove integracije u evroprostoru

Prvi muslimanski migranti u Evropi, kako navode zapadnoevropski izvori, su bili Arapi i sjevernoafrički Berberi koji su se 710. godine iskrcali

¹² "Le Monde diplomatique", april, 2003.

¹³ Ibidem.

na Pirinejskom poluotoku i tu održali sve do rekonkviste krajem 15. stoljeća. Sam naziv Evropljani (Europeans) se prvi put spominje u historijskim spisima koji obrađuju bitku kod Potiersa, gdje su oni pobijedivši arapsko-berbersku vojsku zaustavili dalji prodor islama u Evropu.

Počevši od sredine 20. stoljeća intenzitet muslimanske migracije u zapadnu Evropu pretežno iz prostora Mediterana se znatno pojačao tako da danas, prema slobodnim procjenama, ovdje živi preko 10 miliona ljudi koji prakticiraju islam ili se po kulturi smatraju muslimanima ili su porijeklom muslimani. U studijama na evropsko-muslimanske teme muslimani stari Evropljani evropskog istoka i jugoistoka se najčešće odvojeno tretiraju jer se radi o drugačijem kulturno-historijskom kontekstu.

Muslimanske zajednice u zapadnoj Evropi su vremenom postajale sve brojnije (s obzirom na to da je ovaj region u ekspanziji trebao sve više radne snage) a islamska religija je svojom kohezivnom snagom najčešće određivala njihov identitet prije negoli nacija, jezik i sl. Vremenom su se i Evropljani počeli navikavati na novo stanovništvo i prihvatati ga kao dio svoje populacijske cjeline a ne kao ljude koji tu privremeno žive. S tim u vezi postavilo se, međutim, neminovno pitanje kako integrisati nove stanovnike u skladu sa pravilima evropske kulture i političke prakse. U Evropi se s jedne strane uvidjelo da tržište rada kontinuirano zahtijeva novu radnu snagu, koja se ne može osigurati u evropskim zemljama usljed sve izrazitije depopulacije te je neophodno prihvatiti imigrante kao dio svog identiteta. U praktičnom životu, međutim, javila su se dva problema. S jedne strane, jedina integracija koju je evropsko društvo nudilo bila je manje ili više vidljiva asimilacija, tj. prihvatanje najvećeg dijela evropskih dominirajućih vrijednosti. S druge strane, u muslimanskim zajednicama javio se otpor ovakvom integrizmu, što je još više ojačalo vlastiti izvorni identitet a tražio se shodno tome i drugačiji položaj u društvu.

Muslimanske zajednice (uglavnom getoizirane) su počele da funkcionišu kao države u državi, odbijajući integrizam kroz tradicionalne ili sekularno-prosvjetiteljske evropske vrijednosti zasnovane na evropskim političkim obrascima koje imaju svoje korijene u kršćanskoj religiji. Pojavili su se i zahtjevi da islam ne samo kao religija već i kao specifičan politički obrazac bude prihvaćen u Evropi kao komponenta evropskog

identiteta. U Evropi, koja je stoljećima gradila svoj identitet kroz kulturološku isključivost i izvozeći svoje vrijednosti, ovo je bilo, svakako, neprihvatljivo. To ukazuje da se Evropa nije pripremila za ravnopravan suživot sa novom evropskom populacijom (koja ne prihvata najčešće apstraktne modele multikulturaliteta u duhu klasičnog liberalizma), a teško joj je redefinisati svoj stoljećima građen identitet. U takvoj situaciji su populistički krugovi u Evropi počeli agitaciju protiv “islamizacije Evrope”. Pravile su se i komparacije, npr. u ovakvom stilu: “Drevni Rim je preživio vlastitu kulturološku i političku smrt prihvaćajući nove zamisli koje je donijelo kršćanstvo. Ovo ne znači da kršćanska Evropa sada mora bezuvjetno preći na islam”.¹⁴

U klimi nastaloj na vještački stvorenom strahu od islama u mnogim evropskim zemljama u pitanje se dovode i one komponente muslimanskog identiteta koje spadaju u domen privatnosti ali se direktno kose sa bazičnim evropskim normama. Primjera radi, pitanje: “Kako pomiriti mahramu na glavi muslimanke i sekularnu državu?” još nije dobilo pravi odgovor. Sve to rezultira time da se generacije migranata još više odbijaju integrirati u ovakvo evropsko društvo a mlađi naraštaji rođeni u Evropi ne žele odbaciti primarni sloj svog neevropskog dijela identiteta. Sa aspekta evropske politike to ukazuje da čim prije treba osmisлити strategiju inkorporiranja ne samo muslimanske nego i drugih kultura u redefiniрани evropski identitet. Kad će se to realizovati teško je danas odgovoriti s obzirom na naslijeđenu kolonijalnu tradiciju ali i sve naglašenije ksenofobične tendencije u evropskim zemljama. Naime, savremeni programi integracije migranata u evropsko društvo, bez obzira da li je riječ o njihovom potpunom ili djelimičnom isključenju ili pluralističkom konceptu,¹⁵ su vremenom tako formulisani da je teško razlikovati integraciju od klasične asimilacije. Jedan njemački autor¹⁶ govoreći o državljanstvu u Njemačkoj konstatuje da je ono sačuvalo ostatke pravne teorije iz 19. vijeka. Slična je

¹⁴ “Christian Science Monitor”, april, 2002.

¹⁵ Šire vidjeti: S. Castle, “How-nation-states respond to immigration and ethnic diversity”, New Community, Oxford, 1995., str. 294 i dalje.

¹⁶ U. Bilefeld, “Stranci prijatelji ili neprijatelji”, “Čigoja štampa”, Beograd, 1998., str. 180.

situacija i u drugim evropskim zemljama tako da jedino razvoj globalne kulture što je donosi sve ekspanzivniji kulturni pluralizam daje nadu za drugačije rješavanje ovih problema na relaciji doseljenik - domaćin. Do tog vremena se, međutim, sigurno neće tako brzo doći.

4. Problematika očuvanja identiteta muslimanskih zajednica u kontekstu sve intenzivnijih antimigracionih aktivnosti zapadnoevropskih zemalja

U savremenoj zapadnoj Evropi integraciju migranata u novu sredinu prema raspoloživim podacima posebno otežavaju kontinuirano prisutne ksenofobične tendencije. Naime, ovaj dio Evrope još nije sposoban da prevlada stereotipe, rasizam, neprijateljstvo i strah od nedomaćeg stanovništva koje mu "slabi" socijalnu sigurnost. Istraživanja javnog mnijenja u ovim zemljama ukazuju na posebno naglašenu islamofobiju u svim zapadnoevropskim zemljama. U opširnim studijama na temu ovog fenomena se ponekad izvlače i zaključci o rekonkvisti ili integraciji kao ključnim alternativama¹⁷ za rješanje tog "problema". Pri tome se često protežira prinudna integracija koja podrazumijeva uključivanje useljenika-muslimana u prostor omeđen zapadnom kulturom i kršćanskom tradicijom i rješavanje njihovih adaptacijskih, kulturnih i religijskih problema u duhu tradicije te kulture.

Istraživanja su pokazala da u Francuskoj, u kojoj prema raspoloživim podacima¹⁸, živi preko 4 miliona muslimana (najvećim dijelom porijeklom iz Magreba) muslimanofobija po pravilu reaktivira muslimanski identitet. S obzirom na to da su političarima neophodni franko-magrebski glasači, to se u ovoj zemlji posljednjih godina umjesto termina "integracija" koriste termini "pravo građanstva" ili "jednake šanse"¹⁹ ili se zagovara

¹⁷ Šire vidjeti npr. R. Marchand, "La France en danger d' islam", L'age d' homme, Lausanne, 2000.

¹⁸ J. Laurence, "Islam in France", www.brook.edu

¹⁹ Šire vidjeti: "Le Monde di diplomatique", octobre, 2003.

religijski pluralizam uz prihvatanje dvostruke nacionalnosti za više miliona građana islamskog kulturnog kruga te inkorporiranje njihovog u evropski identitet.²⁰ Sve ovo, nažalost, ostaje načelna proklamacija, a u stvarnom životu se malo toga mijenja. “Stoga društvena segregacija, diskriminacija i nezaposlenost među francuskim stanovništvom magrebskog porijekla, među mladim Turcima u Njemačkoj i Pakistancima u Britaniji ili američkim crncima dovodi do pojave novog islamskog identiteta”.²¹

U današnjoj Njemačkoj, bez obzira na političke deklaracije o vremenu postnacionalne ere, ksenofobični izgredi često podsjetite muslimane na forsiranje tzv. “njemačkih vrijednosti” i aktuelnu krizu njemačkog identiteta. S obzirom na to da je riječ o useljeničkoj zemlji, odnedavno obavezni integracijski kursevi omogućavaju u ovom prostoru bolje snalaženje u svakodnevnom životu ali i stvaraju pretpostavke za prilagođavanje muslimana njemačkoj “vodećoj kulturi”.

U Velikoj Britaniji se danas javno naglašava “nužnost asimilacije muslimana u britansko društvo”, a u uvjetima kad sve veći broj migranata druge ili treće generacije sve više ističu muslimanstvo kao svoj kulturni i duhovni identitet, pokušava se protežirati fuzija britanske i muslimanske kulture kao dugoročan cilj. Slična je situacija i u današnjoj Holandiji u kojoj preko milion muslimana upotpunjuju multikulturni mozaik zemlje pa je dugoročni cilj vladajućih krugova “integrisati ih u društvo koje će ih sasvim prihvatiti”.

U Švicarskoj, kad je riječ o zaštiti “manjina mimo kršćanskih konfesija, kantoni redovno ispoljavaju još veći trud”.²² Psihološka barijera između domaće i strane, osobito muslimanske, populacije je ovdje, međutim, daleko izraženija usljed bojazni za gubitak svog švajcarskog identiteta. U ovoj zemlji je evidentna i tzv. “enklavizacija” muslimanske useljeničke populacije a prijem u državljanstvo posebno otežan.

²⁰ Šire vidjeti npr., R. Levau, “Dans l’ espace européenne”, “Migrations et frontières” N°272, Paris, 2002.

²¹ M. Castells, “Moć identiteta”, Golden Marketing, Zagreb, 2002., str. 29.

²² T. Flajner, S. Samardžić, “Federalizam i problem manjina u višetničkim zajednicama, uporedna analiza Švajcarske i Jugoslavije”, IES, Beograd, 1995., str. 60.

U mnogim evropskim zemljama prakticiranje islama veliki dio domaćeg stanovništva smatra opasnošću za domaću religiju i kulturu. Na taj način, negativnim odnosom prema islamu se zaboravljaju ekstremni sekularizam i ekspanzivni globalizacijski procesi koji, ipak, primarno djeluju na postojeću religiju i tradicionalnu evropsku kulturu. U nekim slučajevima se npr. postavlja pitanje kako bi se kršćanski obilježena država trebala odnositi prema muslimanima, odnosno koliki su dometi tolerantnosti prema drukčijem. U tom kontekstu su npr. česte rasprave da li nošenje mahrame muslimanka prakticira u vjerske svrhe ili je to odbrana njenog identiteta odnosno odbijanje zapadnoevropskog stila života u općem smislu. Na tu temu u evroprostoru još nema konsenzusa, što naravno proizilazi usljed nedostatka šireg konsenzusa o temeljnim vrijednostima zapadne države i društva u novim uvjetima. S tim u vezi treba reći da se u današnjim manje ili više institucionalizovanim muslimanskim organizacijama u zapadnoj Evropi mnogo više nego prije ističe problem održavanja muslimanskog identiteta u zapadnom okruženju, pri čemu se naglašava da kontinuirana borba za očuvanje identiteta počinje još u obdaništima. Aktivnosti na ovom planu često dobivaju alarmantne dimenzije. U sve starijem evropskom društvu i u uvjetima ekspanzivnih migracijskih tokova pojačane aktivnosti na očuvanju identiteta muslimana-useljenika ali i identiteta domaće populacije dobivaju, svakako, i posebne sadržaje.

Zaključak

Problemi identiteta, odnosno integracije muslimanskih migrantskih zajednica u postojeće društvo u zapadnoj Evropi, je veoma široka tema. U prezentiranom radu se problemi koegzistencije i suživota muslimana-migranata i domaćeg zapadnoevropskog stanovništva razmatraju u dosta suženom kontekstu. Naime, u suočavanju sa muslimanskim zajednicama unutar svojih granica svaka zapadnoevropska zemlja je vremenom izgradila posebne odnose pa bi ovu problematiku trebalo analizirati po pojedinim zemljama. Smatramo, međutim, da je iz ovog rada čitalac dobio makar osnovne naznake ovog veoma kompleksnog i aktuelnog pitanja, što je i bio primarno cilj ovog rada. ♦

Literatura

1. Bertrand G., *European Futures: Five Possible Scenarios for 2010*, Edvard Elgar, Chentelham UK, 2000.
2. Bilefeld U., *Stranci prijatelji ili neprijatelji*, "Čigoja štampa", Beograd, 1998.
3. Castle S., *How nation-states respond to immigration and ethnic diversity*, New Community, Oxford, 1995.
4. Castells M., *Moć identiteta*, Golden Marketing, Zagreb, 2002.
5. Fassmann H., R.Münc, *EU Enlargement and Future East-West Migration in Europe*, www.demographie.de
6. German Federal Ministry of Economics and Technology, "Economic Report 9. 2000"
7. Flajner T., S. Samardžić, *Federalizam i problem manjina u višetničkim zajednicama, uporedna analiza Švajcarske i Jugoslavije*, IES, Beograd, 1995.
8. Kune J.B., *On global Aging*, Physica Yerlag, Heilderberg, 2003.
9. Laurence J., *Islam in France*, www.brook.edu
10. Levau R., *Dans l' espace européenne*, "Migrations et frontières" N°272, Paris, 2002.
11. *Le Monde diplomatique*, avril 2003.
12. Liebig T., A.S.Poza, *How does inequality influence international migration?*, 43nd
13. ERSA Congress, Jyvaskyla, 2003
14. Marchand R., *La France en danger d' islam*, L'age d' homme, Lausanne, 2000.
15. OECD, *Tendances des migrations internationales*, Rapport annuel, 2001.
16. Spengler O., *Propast Zapada*, svezak prvi, Demetra, Zagreb, 1998.
17. Stanbhaar T., *East-West Migration: Will it Be a Problem?* www.demographie.de
18. Thurow L., *Head to head*, MATE, Zagreb, 1995 (prevod)
19. UN Population Division, *Rapport sur les migrations internationales*, 2002.

Abstract

It is a well known fact that Europe is traditionally an area of migration. However, migration has of late become highly topical, with ever stronger pull-factors from Western Europe and push-factors from the Mediterranean region providing it with a specific direction. There are observable attempts

to engage in a different way with the growing communities of migrants and changes to classic “immigration patterns” in current European debate. Globalization has prompted a revival of the quest for ethnic roots, and it is clear that the deterritorialization of culture is something that has yet to be studied. For the Muslim population, a rapidly growing presence in the West, which is becoming the driving force of new relations within European society, such research is of major importance. The aim of this paper is to provide a brief analysis of contemporary migration flows in Europe, with particular emphasis on the problems of integration of Muslim immigrant communities into European society. The research itself is time-constrained, and adumbrates only the main visions of future relations between Muslim immigrant communities and European countries in the context of global integration processes.